

Din Sosyolojisi Araştırmaları

E-ISSN:2791-8998

Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 5, Yıl/Year: 2023 (Ekim/October)

**1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu Maddelerinin Sosyal, Kültürel Bütünleşme Bađ-
lamında Analizi**

*Analysis of the Articles of the National Education Basic Law No. 1739 in the Context of Socia-
land Cultural Integration*

etin Doğru

Dr., Sufi_476@hotmail.com/https://orcid.org/0000-0002-6487-1310

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/ArticleType: Araştırma Makalesi/ ResearchArticle

Geliř Tarihi/DateReceived: 22/08/2023

Kabul Tarihi/DateAccepted: 09/10/2023

Yayın Tarihi/DatePublished: 20/10/2023

Atıf / Citation: Doğru, etin. “1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu Maddelerinin Sosyal, Kültürel Bütünleşme Bağlamında Analizi”. *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 3/5 (Ekim/October 2023) 59-81.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Öz

Bu çalışma, “Sosyal, kültürel bütünleşmeyle ilgili doğrudan ya da dolaylı ilgisi olan bir takım anlam ve ifadelerin 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu maddelerinde yer verilip verilmediği ve yer verildiyse hangi açılardan yer verildiği” temel problemi üzerine yapılandırılmıştır. Çalışmanın amacı, bütün öğretim programlarına bir referans kabul edilen 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu maddelerini sosyal, kültürel bütünleşme bağlamında analiz etmektir. Bu çalışma, yöntemi olarak doküman incelemesi yöntemi ve desen olarak da durum çalışmasıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın veri kaynağı olarak belirlenen 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu maddeleri, içerik analizi yaklaşımı ile derinlemesine analiz edilmiş ve elde edilen veriler tema-kod ilişkisi oluşturularak araştırmanın problemini çözücü anlamlı çıkarımlar ortaya konulması hedeflenmiştir.

Araştırma sonucunda; 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu maddelerinde; toplumsal barış, huzur ve mutluluk, milli birlik ve bütünlük, vatan ve millet sevgisi, sosyal uyum, sosyal düzen, eşitlik, işbölümü, sosyal, kültürel sorunlara duyarlılık, sosyal ve kültürel kalkınma, iyi bir vatandaş, ortak bir yetişme alanı oluşturma, okul, aile işbölümü, sosyal düzeni bozucu siyasi ve ideolojik düşünceleri önleme, milli kültür ve ahlak, yapıcılık, görev ve sorumluluk bilinci, insan hakları, milli ve manevi değerler gibi bir takım birleştirici, bütünleştirici kavram ve anlamların ön planda tutulduğu ve bunlar üzerinden sosyal, kültürel bütünleşme vurgularının yapıldığı görülmektedir. Öte yandan milli birlik ve bütünlük vurgusu yapılarak toplumun bireylerine maddi ve manevi kültürün gerektirdiği bilgi, düşünce ve davranışları kazandırmak ve sosyal ve kültürel kalkınmayı bu temelde sağlamanın esas alınacağı vurgulandığını belirtmek gerekir. Ayrıca ayrıştırcılıktan ziyade bütünleşmeyi gerektirecek değer ve unsurlara ağırlık verilmesi gerektiği, birlik ve bütünlüğü sağlam olan, ortak bir kültür ve değerle yetişmiş, hoşgörüyü benimsemiş, sosyal iletişimi güçlü, toplumun sorunlarına duyarlı olan, buna göre çözüm yolları geliştiren bireyler yetiştirilmesi gerektiği ön planda tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bütünleşme, Kültürel bütünleşme, Sosyal uyum, Eğitim, Milli Eğitim Temel Kanunu

Abstract

This study is structured on the basic problem of "whether certain meanings and expressions that have direct or indirect relevance to social and cultural integration are included in the articles of the Basic Law of National Education No. 1739, and if so, from what angles." The aim of the study is to analyze the articles of the Basic Law of National Education No. 1739, which is considered a reference for all curricula, in the context of social and cultural integration. In this study, the document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used. A case study was also conducted as a qualitative research design. The articles of the 1739 National Education Fundamental Law, which were determined as the data source of the research, were examined in terms of content and the data regarding the solution of the problem determined in the research was attempted. The collected data were analyzed with the content analysis approach and subjected to an in-depth process, and meaningful inferences were tried to be revealed in the context of the theme-code relationship.

As a result of the research; In the articles of the Basic Law of National Education of 1739; social peace, tranquility and happiness, national unity and integrity, love of homeland and nation, social harmony, social order, equality, division of labor, sensitivity to social and cultural problems, social and cultural development, a good citizen, creating a common growing area, school, A number of unifying and integrative concepts and meanings such as family division of labor, preventing political and ideological thoughts that disrupt the social order, national culture and morality, constructiveness, awareness of duty and responsibility, human rights, national and spiritual values are prioritized and social and cultural integration is achieved through these. It can be seen that emphasis has been made. On the other hand, it should be noted that by emphasizing national unity and integrity, it is emphasized that the basis will be to provide the individuals of the society with the knowledge, thoughts and behaviors required by material and spiritual culture and to ensure social and cultural development on this basis. In addition, it has been prioritized that emphasis should be placed on values and elements that require integration rather than segregation, and that individuals who have strong unity and integrity, have grown up with a common culture and values, have adopted tolerance, have strong social communication, are sensitive to the problems of the society, and develop solutions accordingly.

Keywords: Social integration, Cultural integration, Social harmony, Education, Basic Law of National Education.

Giriş

Öteden beri toplumlar; yeni yetişen nesillerin doğuştan gelen potansiyellerini geliştirmeyi, sosyal uyumlarını gerçekleştirmeyi, onlara ideal davranışları kazandırmayı, onları belli bir kültürel kimlik ve bilgi düzeyinde yetiştirmeyi amaç edinmiş ve bu amaçlarına ulaşmak için ise eğitimi bir araç olarak kullanmıştır. Nitekim sosyal uyum, düzen, barış, hoşgörü, huzur, birlik, beraberlik, sosyal bütünlük, dayanışma, demokrasi, eşitlik gibi fikir ve kavramların toplumlar tarafından önemsendiği ve geliştirilen eğitim sistemlerinde bu gibi kavram ve anlamların vurgulandığı birtakım hedeflerin belirlendiği bilinmektedir. Toplumların önemsendiği ve eğitim sistemlerinde birer hedef olarak yer verdiği bu gibi anlam ve kavramların, sosyoloji biliminin de üzerinde durup tartıştığı sosyal bütünleşme kavramıyla doğrudan ya da dolaylı bir ilgisi olduğunu söylemek mümkündür.

MEB öğretim programları hazırlanırken 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda yer alan “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ve “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmaktadır.¹ Bu açıdan Milli Eğitim Temel Kanunu, bütün öğretim programları için çerçeve bir kanun niteliği taşıdığını söylemek yanlış olmaz. Çerçeve program niteliği taşıyan bu kanununun genel yapısı, amaçları ve temel ilkelerine dikkatle bakıldığında; doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sosyal, kültürel bütünleşmeyle ilgili birtakım anlam ve ifadeler yer verildiğini görmek mümkündür. Nitekim Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre şekillenen bütün öğretim programlarında, bireylerin; toplumdaki sevgi, saygı hoşgörü, adalet gibi ahlaki değerlerin farkında olan, bunları öğrenip ve içselleştirebilen, bunlara saygıyla yaklaşabilen bir kişilik ve karakter kazanmaları, en önemlisi sosyal farklılıklara dikkat ederek bunlar arasında bir ötekileştirmeye gitmeden bunlara temel değerler zemininde yaklaşarak bunlarla bir bütünlük oluşturabilmeleri, bu manada sosyal bir uyum gerçekleştirebilmeleri, barışı gözeterek kardeşçe yaşamayı öğrenebilmelerinin amaçlandığını söylemek mümkündür. Öte yandan programların hedeflerinde; birlik bütünlüğü sağlayacak temel sevgi, saygı, dostluk kardeşlik gibi temel değerler ve vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik gibi millî ve manevi bütünleşmeyi pekiştirecek değerlerin öğrencilerin zihninde kalıcı olarak yer edinmesine dikkat edilmesi; insana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kültürel mirasa saygı çerçevesinde davranmaya teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiştir.² Buradan hareketle bu çalışmayla 1739 sayılı

¹ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)* (Ankara: Devlet Kitapları, 2018), 8.

² MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 9-10; MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)* (Ankara: Devlet Kitapları, 2018),

Milli Eğitim Kanunu'nun sosyal, kültürel bütünleşmeyle uyumluluk durumu tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Sosyal, Kültürel Bütünleşme

Kültür, bir toplumun bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, geleneklerini ihtiva eden, toplumun bir üyesi olması hasebiyle bireyin ayrıca kazanmış olduğu diğer yetenek ve alışkanlıklarını da ihtiva eden karmaşık bir bütündür. En genel ve en nesnel tanımı ile kültür, insanın var ettiklerinin tümüdür. Bir toplumda hayat izinin olduğu her şeyde kültür vardır. Yani insani faaliyetin olduğu her yerde kültürün izine rastlamak mümkündür. İnsanın kendisinin içinde var olduğu ve kendisini geliştiren şey olarak da düşünülen kültür, insanın doğa dünyasını insanlaştırma, kendisini evinde hissedeceği bir dünya ortaya koyma biçimidir. Kültür, insanın içinde yaşadığı dünyanın anlamsal varlığı ile ilgili düşünülebilecek her şeyi içerebilmektedir. İnsanın kendisini merkeze koyarak varoluşsal anlamını sorguladığı bu düşünme sürecinde ortaya koymuş olduğu eylemsel sonuçların tümü kültürü ifade etmektedir. İnsanoğlunun tarihsel süreç içinde ortaya koymuş olduğu bu eylemsel sonuçlar bütünü, birikimlilik ve süreklilik özellikleri sayesinde zamanla toplumda hazır yaşam şeması ve desenler oluşturmaktadır. Böylece topluma katılmış bireyler, kendi davranışlarını hazır bulduğu bu yaşam şema ve desenlerine uydurmaktadır. Bir açıdan kültür, bireylerin sosyal davranışlarını sistematize ederek eğitim, aile, din gibi sosyal kurumlar vasıtasıyla sosyal kişiliklerinin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Sosyal bütünleşme açısından da büyük bir öneme sahip olan kültür, bir topluma ait belirlenmiş ortaklaşa değerler etrafında bireylerin aynı davranış ve duyguları paylaşmalarını sağlamaktadır.³ Kısacası kültür, bir toplumda mevcut her çeşit bilgi, değer ölçüleri, genel tutum, görüş, inanç, zihniyet ve davranış şekilleri gibi maddi ve manevi bütün değerleri içinde barındıran, toplumu oluşturan fertlerin çoğuna göre de ortak özellik gösteren ve bir toplumu başka bir toplumdaki ayırt eden özel yaşam biçimidir.⁴ Kültür, toplumsal bir yapının kalıbını ve içeriğini dolduracak ve biçimlendirecek temel malzemeleri kendi bünyesinde barındırarak sosyal bütünleşmede önemli bir rol üstlenmektedir.⁵ Joseph Fichter, bir toplumda kültürel bütünleşme

9-10; MEB, *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)* (Ankara: Devlet Kitapları, 2019), 3-10; MEB, *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)* (Ankara: Devlet Kitapları, 2018), 3-11.

³ Edward Burnett Taylor, *Primitive Culture*, (London: 1871), 1; Emre Kongar, *Kültür Üzerine* (İstanbul: Remzi Yayınları, 2017), 19-20; Nermi Uygur, *kültür kuramı* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 18; Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, çev. Nilgün Çelebi (Ankara: Atilla Yayınları, 2001), 135-136; Sami Güven, *Toplumbilim* (Bursa: Ezgi Yayınları, 1999), 172; Devlet Planlama Teşkilatı, *Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Milli Kültür* (Ankara: DPT, 1984), 8.

⁴ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İFAV Yayınları, 1994), s.37.

⁵ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2017), 361; Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'a Göre Dinin Toplumsal Bütünleşmedeki Rolü”, *Hikmet Yurdu Düşünce -Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 9/17 (2016), 27.

meydana gelmemişse bu durumun o toplum için çok ciddi problem olduğunu⁶ ifade ederek kültürün toplumsal bütünleşmedeki önemini ortaya koymuştur.

Birlik, beraberlik, bütünleme, bütünleştirme, tamlama, tamamlama, tamamlama, tümleme, tümleştirme, kombinasyon, entegrasyon, tutunum, dayanışma, denge, uyum, uyarlanma ve armoni gibi günümüzde kullanılan ya da kullanılmayan kelime ve örneklerin çoğunun bütünleşme yerine kullanıldığı ya da bütünleşmenin bu gibi kavram ve ifadelerle eş anlamda kullanıldığı bilinmektedir.⁷ Toplum bir sistem olarak düşünüldüğünde bu sistemin düzeni ve sürekliliğinin sağlanması için bu sistemi meydana getiren unsurların birbirleriyle bir uyum içinde olması gerekir. Bu uyum ve düzen ihtiyacı ise bütünleşmeyi gerektirmektedir.⁸ Sosyal bir yapıyı oluşturan sosyal grup, kurum ve sınıf gibi temel unsurlar vardır. Bunların birbirleriyle kaynaşması, birleşmesi, birbirlerini tamamlaması ve tanınması, birbirleriyle bir ahenk oluşturması anlamında kullanılan sosyal bütünleşme, aynı zamanda bir toplum ya da sosyal grubun mevcut kültürel değerlerinin o toplum ya da sosyal grubun bireyleri tarafından özümsemesi, benimsenmesi ve kendi değerleri haline getirilmesi süreci olarak da tanımlanmaktadır. Bu sosyal süreçte bireyler, bağlı buldukları toplumun sosyo-kültürel değerlerini kazanmakta ve topluma uyum sağlamayı gerçekleştirecek bir yaşama becerisi kazanmaktadır.⁹

Bütünleşme, insan ilişkileri sisteminde katı bir türdeşlik ya da benzeşim durumunu ifade eden bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Zira sosyal ilişkilerin temel bir özelliğini oluşturan farklılıklar, sosyal bütünleşmede bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan sosyal bütünleşme, farklılıkların birleşmesi, uyum sağlaması durumu olarak da anlaşılabilir.¹⁰ Sosyal bütünleşmenin; fonksiyonel ve mana etrafında bütünleşme olmak üzere iki türünün yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Fonksiyonel bütünleşme, daha çok iş bölümüne dayalı bir bütünleşme halidir. Bir toplumu oluşturan fert ya da sosyal grupların yardımlaşma, birbirlerinin ihtiyaçlarını giderme noktasında yaptıkları iş bölümüne dayalı bütünleşme haline fonksiyonel bütünleşme denir. Fonksiyonel bütünleşme daha çok sosyal ve kültürel unsurların maddi yönünü işlerken, mana etrafında bütünleşme, sosyo-kültürel bir tamamlamayı ifade etmektedir. Mana etrafında bütünleşmede; milli ve dini duygu ve değerler, örfler, adetler, kültürel değerler önemli bir yer tutmaktadır. Bu gibi duyguların işletilerek birleşme, bütünleşmenin meydana getirilmesiyle mana etrafında

---

⁶ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, çev. Nilgün Çelebi (Ankara: Atilla Yayınları, 2001), 203.

⁷ Kenan Şahin, *Bütünleşme, Milliyetçilik ve Avrupa'da Ulus-üstü Yapılanma* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013; Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, 199.

⁸ Ruth A. Wallace-Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, çev. M. Rami Ayas, Leyla Elburuz (Ankara: Doğubatu Yayınları, 2012), 148-142.

⁹ Ali Coşkun, "Sosyal Bütünleşme/Sosyal Çözüm ve Din", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 13 (2004), 113.

¹⁰ Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, 199.

bütünleşme sağlanabilmektedir.¹¹ Sosyal bütünleşme farklılıkları bir başlangıç noktası yapmaktadır. Sosyal, kültürel ve dini farklılıklar toplumların asli unsurlarıdır. Bu farklılıklar arasında bütünleşmenin sağlanabilmesinde dini ve kültürel unsurlar ortak payda sağlayabilir. Fichtcer, bir toplumda kültür düzeyinde bir bütünleşmenin bulunmamasının o toplumun karşılaşabileceği en ciddi problem olduğunu¹² belirterek kültürün toplumsal bütünleşmedeki önemini ortaya koymuştur. Milli bir kültürün canlılığını bünyesinde barındırdığı alt kültürlerle borçlu olduğunu¹³ vurgulayan Eliot, eğer milli bir kültürün gelişmesi isteniyorsa bu milli kültür bünyesinde olan mahalli, bölgesel kültürlerin bir birleriyle beslenmesi, kendi aralarında bir bütünlük ve ahenk oluşturması gerektiğini belirtmekte ve güneş sistemini bu manada örnek vermektedir.¹⁴ Genelde sosyal bütünleşmede kültür, ortak bir miras ya da sosyal bir harç veya birleştirici temel bir unsur olarak görülmektedir.¹⁵

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu Hakkında Genel Bilgiler

15 Nisan 1973 yılında kurulan Naim Talu Hükümeti ve Orhan Dengiz'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde meclisten geçirilerek 14 Haziran 1973'te Resmi Gazete'de yayınlanan 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu; Türk milli eğitim sisteminin esas aldığı amaç ve ilkeleri, bu sistemin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri kapsamaktadır.¹⁶ Toplam yedi kısımdan oluşan bu kanunun birinci kısmı, Türk milli eğitim sistemini düzenleyen genel esaslardan bahsetmektedir. Bu kısım, Türk milli eğitiminin amaçları ve ilkelerini ele alan iki bölümden oluşmaktadır. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun birinci kısım birinci bölümünde Türk eğitim sisteminin genel amaçları belirtilmiştir. Kanunun birinci kısmı ikinci bölümünde ise genellik ve eşitlik, yöneltme, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, eğitim hakkı, fırsat ve imkân eşitliği, süreklilik, Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği, demokrasi eğitimi, bilimsellik, laiklik, planlılık, karma eğitim, eğitim kampüsleri ve okul ile aile işbirliği, her yerde eğitim gibi eğitimde uyulması gereken temel ilkeler ayrıntılandırılmıştır. İkinci kısımda ise, Türk milli eğitim sisteminin genel yapısı üzerinde durulmuştur.

¹¹ İsmet Altıkardeş, *Din Sosyalleşme ve Hoşgörü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 32.

¹² Fichtcer, *Sosyoloji Nedir?*, 203; Orhan Ayaz, *Türk Dini Düşüncesinde Modern Siyasi Kavramların Dönüşümü (Özgürlük, Eşitlik, Cumhuriyet, Demokrasi, Millet)* (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2021), 159-166.

¹³ Thomas Stearns Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, çev. Sevim Kantarcıoğlu (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987), 66-67.

¹⁴ Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, 57.

¹⁵ Mimar Türkkahraman- Hüseyin Tutar, "Sosyal Değişme, Bütünleşme Ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür Ve Anlayışların Yeri Ve Önemi", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 1/1 (2009), 7.

¹⁶ Milli Eğitim Temel Kanunu (METK), Resmî Gazete 14574 (24 Haziran 1973), Kanun No. 1739, md. 1; Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017), 214-215.

Toplam 3 bölümden oluşan ikinci kısımda Türk milli eğitim sisteminin örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluştuğu, örgün eğitimin; okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsadığı ifade edilmiştir. Öte yandan yaygın eğitimin ise, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsadığı belirtilmiştir. Öte yandan söz konusu kanunun 3. kısmında ise öğretmenlik mesleği, 4. kısımda okul binaları ve tesisleri, 5. kısımda eğitim araç ve gereçleri, 6. kısımda eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluklara ilişkin bir çerçeve ortaya konulmuştur. Söz konusu maddenin son kısmında ise son hükümlere ilişkin bilgilendirmelere yer verilmiştir.

1. Yöntem

Yöntem, bilimsel bir araştırmada aşamalı bir şekilde bir gerçekliğe ya da amaca ulaşmak için takip edilen yol ya da sistem anlamına gelmektedir.¹⁷ Bu araştırma, doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Desen olarak da durum çalışması tercih edilmiştir. Nitel araştırma deseni, nitel bir araştırmanın baştan sona kadar bütün süreçlerini kapsayacak bir eylem planı gibidir. Araştırma desenleri, araştırma süreci boyunca araştırmadaki bütün unsur ya da basamakların birbirleriyle olan mantiki kurgusunu gerçekleştirmeyi sağlamaktadır.¹⁸ Durum çalışması deseni; bir veya birden çok olay, ortam, sosyal grup veya sistemin sınırlı veya sınırlandırılmış bir zaman veya ortam içerisinde çoklu veriler kullanılarak derinlemesine incelenmesine dayalı yöntemsel bir yaklaşımdır.¹⁹ Özellikle eğitim sistemlerine dâhil olan bütün aktörler bir durum olarak ele alınıp derinlemesine araştırılabilir. Bu araştırmada ise 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun sosyal, kültürel bütünleşmeyle uyumluluk durumunu ortaya koymak bağlamında söz konusu kanunun maddeleri derinlemesine irdelenerek değerlendirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Türk eğitim sisteminde geliştirilen bütün öğretim programları için temel bir referans noktası oluşturmaktadır. Nitekim öğretim programlarında belirlenen temel hedef ve ilkeler ve bunların gerçekleştirilmesi hususunda önemli birer araç olan ders kitapları içeriklerinin hazırlanma aşamasında 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'da belirtilen hedef ve ilkelere dönüklük veya uygunluk dikkate alınmaktadır. Bundan hareketle bu çalışma, “1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu maddelerinde sosyal, kültürel bütünleşmeyle ilgili bir takım anlam ve ifadelerin yer verilip verilmediği ve yer verildiyse hangi açılardan yer verildiği”

---

¹⁷ Zeki Arslantürk-E. Hamit Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010), 60.

¹⁸ Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016), 67-68.

¹⁹ Şener Büyüköztürk, vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2013), 21.

temel problemi üzerine yapılandırılmıştır. Problemin çözümüne yönelik şu sorulara yanıtlar aranmıştır: 1739 Sayılı Milli Eğitim Kanunu maddeleri; içerik olarak öğretim programlarında belirlenen ve sosyal, kültürel bütünleşmeyle ilgili olduğu düşünülen bir takım anlam ve ifadelere yer vermekte midir? Söz konusu kanunun maddelerinde birleştirici ve bütünleştirici temalar ne derece vurgulanmıştır?

1.2. Veri Kaynakları

15 Nisan 1973 yılında kurulan Naim Talu Hükümeti ve Orhan Dengiz'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde meclisten geçirilerek 14 Haziran 1973'te Resmi Gazete'de yayınlanan ve Türk milli eğitim sisteminin esas aldığı amaç ve ilkeleri, bu sistemin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri kapsayan 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu, çalışmanın veri kaynağını oluşturmaktadır.

1.3. Verilerin toplanması ve analizi

Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırmanın veri kaynağının oluşturan 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu maddeleri, içerik analizi yaklaşımı ile deninmesine bir işleme tabi tutularak analiz edilmiş tema-kod örüntüleri oluşturularak araştırmanın problemini çözmeye dönük anlamlı çıkarımlar ortaya konulmuştur. İçerik analizi yaklaşımı, bir metin kümesinin içinde yer alan sözcüklerin varlığını belirleme, bunların birbirleriyle ilişkisini ortaya koyma, anlama, metindeki mesajla ilişkin çıkarımlarda bulunmadır. Sistematik ve yenilenebilir bir teknik olan içerik analizi yaklaşımlarında bir metinde yer alan sözcükler, daha küçük içerik kategorileriyle özetlenmekte ve belli kurallara dayalı kodlamalar kullanılabilir. ²⁰ Bu çalışmanın veri analizlerinde Maxqoda 2020 ve Word Art yazılımları kullanılmıştır.

2. Bulgular ve Tartışma

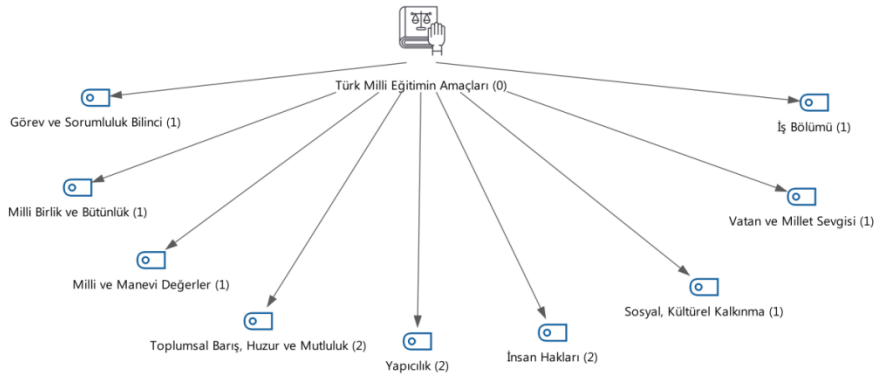
2.1. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu Maddelerinin Sosyal, Kültürel Bütünleşme Bağlamında Analizi

14 Haziran 1973'te 14574 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu maddelerinin sosyal, kültürel bütünleşme perspektifinden incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılarak veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Veri analizi için içerik analizi yaklaşımı tercih edilmiştir. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun içeriği incelenerek; "Türk Milli Eğitiminin

²⁰ Büyüköztürk, vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 240.

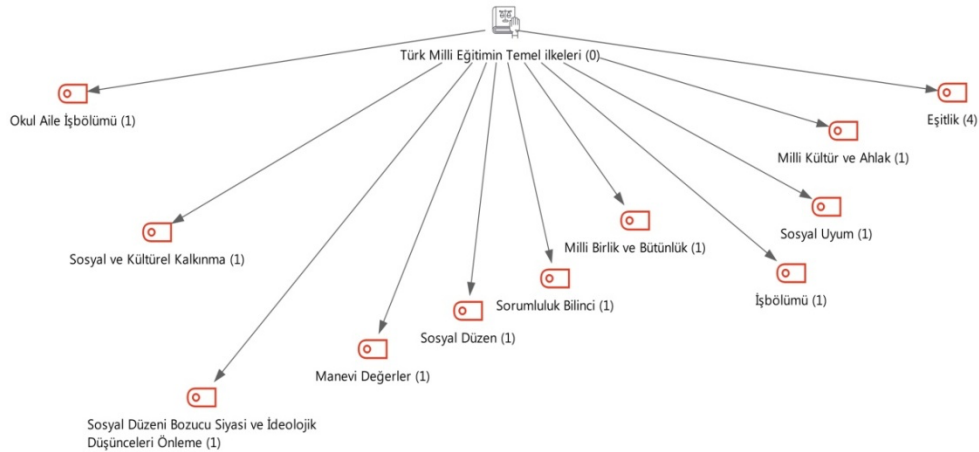

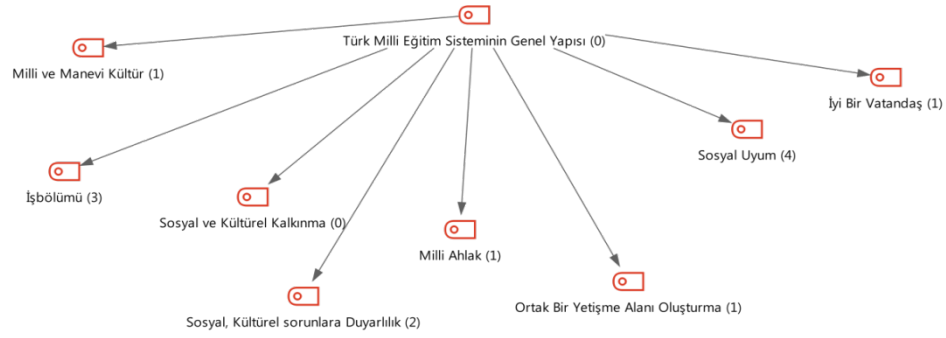
Türk Milli Eğitimin Temel Amaçlarının Sosyal, Kültürel Bütünleşmeyi Vurgulama Durumuna İlişkin Örüntü

Öte yandan “Türk Milli Eğitimin Temel ilkeleri” teması altında ise; “okul aile işbölümü”, “sosyal ve kültürel kalkınma”, “sosyal düzeni bozucu siyasi ve ideolojik düşünceleri önleme”, “manevi değerler”, “sorumluluk bilinci”, “sosyal düzen”, “işbölümü”, “milli birlik ve bütünlük”, “milli kültür ve ahlak”, “sosyal uyum” ve “eşitlik” olmak üzere toplamda 11 kod oluşturulmuş olup tema ve kodların birbirleriyle olan ilişkileri aşağıda şekil 3’te verilmiştir.

Türk Milli Eğitimin Temel İlkelerinin Sosyal, Kültürel Bütünleşmeyi Vurgulama Durumuna İlişkin Örüntü

Bunun yanında “Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısı” teması altında da; “milli ve manevi kültür”, “işbölümü”, “sosyal, kültürel sorunlara duyarlılık”, “sosyal ve kültürel kalkınma”, “sosyal uyum”, “milli ahlak”, “iyi bir vatandaş” ve “ortak bir yetişme alanı oluşturma” olmak üzere toplamda 8 kod oluşturulmuş olup tema ve kodların birbirleriyle olan ilişkileri aşağıda şekil 4’te sunulmuştur.

Türk Milli Eğitimin Genel Yapısının Sosyal, Kültürel Bütünleşmeyi Vurgulama Durumuna İlişkin Örüntü

Bir toplumu oluşturan birey ya da gruplar arasında bir uzlaşa ya da uyum kültürünü hâkim kılmak, bireye içinden çıktığı grup ya da toplumun çıkarlarını, menfaatlerini gözetme sorumluluğu ya da bilincini kazandırmak, o toplumun devamı, huzuru, barış ve mutluluğunu sağlama açısından önemlidir. Zira eğitim, bu noktada önemli bir rol üstlenmektedir. Mesela Türk Milli Eğitim sistemine bakıldığında birey ve toplumun huzur ve mutluluğunu artırmaya dönük bir takım hedef ve ilkelerin belirlendiği görülmektedir. Bu gibi hedef ve ilkeler doğrudan ya da dolaylı olarak toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığını söylemek mümkündür. Türk Milli Eğitim sisteminin bir yol haritası olan ve bütün öğretim programlarının hedef ve ilkeleri için temel bir referans noktası kabul edilen 1739 Sayılı METK' da bireyin sosyal bünyeye adapte olması, toplumun menfaatini ön planda tutacak bir bilince ulaşması hususunda ilgili maddelerde şu ifadelere yer verilmiştir:

"...onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlama" (Madde 2)"...Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırma..." (Madde 2)

Yapıları gereği toplumlar, sosyal, kültürel ve dini farklılıkları bünyesinde taşıyabilmektedir. Sosyal, kültürel bütünleşme sayesinde toplumdaki farklılıkların topluma egemen olan ana yapı ne ise bunun gerektirdiği etkinlik ve hedeflere etkin katılım ve işbirliğini gerçekleştirerek bu noktada uyumlarının sağlanması amaçlanmaktadır.²¹ Bu uyumlaştırma sürecinde bu gibi unsurların bir çatışma veya aykırılık oluşturan birer unsur olarak anlaşılması ya da görülmemesi gerekir. Aksine bunlar, hoşgörülü bir toplum anlayışında olduğu gibi topluma katılan bir değer olarak o toplumun asli bir unsuru, birlik ve bütünlüğün sağlam bir zemini olarak görülmesi gerekir. Bunun için de toplumu oluşturan farklı unsurlar arasında ortak bir duyguyu yakalamayı, paylaşmayı, ayrıştırı-

²¹ Dominique Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, çev. Ayşegül Sönmezay (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005), 261.

cılıktan ziyade bütünleşmeyi gerektirecek değer ve unsurlara ağırlık verilmelidir.²² Birlik ve bütünlüğü sağlam olan, ortak bir kültür ve değerle yetişmiş, hoşgörüyü benimsemiş, toplumun sorunlarına duyarlı olan, buna göre çözüm yolları geliştiren bireylere sahip bir toplumda iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesi daha da kolaylaşmaktadır. Sosyal değişimin bir yönünü oluşturan sosyal ve kültürel Kalkınma, bir toplumun her yönüyle bir değişim içerisine girerek o toplumu oluşturan fertlerin yaşamlarının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplumun refahının artması durumu olarak tanımlanmaktadır. Sosyal düzenin kemale ermesi veya bu düzene bir istikamet tayin edilmesi durumuna da işaret eden sosyal, kültürel kalkınmanın gerçekleştirilmesinde şahsiyet tipinin de buna uygun bir şekilde ya da bu bilinci alacak biçimde yetiştirilmesi önemlidir.²³ Bu noktada eğitime düşen rol, Milli birlik ve bütünlük esas alınarak toplumun bireyelerine maddi ve manevi kültürün gerektirdiği bilgi, düşünce ve davranışları kazandırmak ve sosyal ve kültürel kalkınmayı bu temelde sağlamaktır. Nitekim 1739 sayılı METK'da; "Türk Milli Eğitimin Genel Amaçları", "Türk Milli Eğitimin Genel Yapısı" ve "Türk Milli Eğitimin Temel İlkeleri" temaları altında "sosyal, kültürel kalkınma" ve milli birlik ve bütünlük" kodlarına ilişkin bir takım anlam ve ifadelerle ilgili maddelerde şu şekilde yer verilmiştir:

" TürkMilliEğitiminin genelamacı, TürkMilletinin bütün fertlerini; milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmaktır." (Madde 2)

"Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir." (Madde 10)

"Milli eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim insan gücü- istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir." (Madde 14)

"Ortaöğretimin amaç ve görevleri, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak..."(Madde 28)

²² Bahset Karlı, *Din ve Sosyal Bütünleşme: Farklılık ve Birlikte Yaşama (Göksün Örneği)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012) 7.

²³ Bknz, KurtkanBilgiseven, P. D. A. "Kalkınma ve Kültür İlişkisi". *IstanbulJournal of SociologicalStudies* 0/23 (2011), 1-20; Karadenizsiad, sosyal kalkınma, erişim: 29 nisan 2023, <http://karadenizsiad.org.tr/Kurumsal/sosyal-kalkinma/6.html#:~:text=%C3%9Cikenin%20ekonomik%2C%20toplumsal%2C%20siyasal%20yap%4%B1lar%4%B1n%4%B1n,Sosyal%20Kalk%4%B1nma%20Nedir%3F>.

Sosyal bütünleşmenin türlerinden birisi de iş bölümüne dayalı fonksiyonel (işlevsel) bütünlüştür. E. Durkheim, farklılaşan bir toplumda bütünlüştürün iş bölümüne dayalı olarak gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Fonksiyonel bütünlüştür, Benzer ya da farklı işlevleri yapan bireylerin ortak duygu ve düşünceler etrafında bütünlüştürmeleridir.²⁴ Bir toplumu meydana bireylerin o toplumdaki sosyal statü ve rolleri farklılaşabilmektedir. Bu durum, birbirine ihtiyacı gerektirmekte ve söz konusu bireyler kendi üzerine düşen iş ve işlemleri yaparak birbirlerini tamamlamakta ve birbirlerine yardım edebilmektedir. İş bölümüne dayalı bu yardımlaşma, fonksiyonel bütünlüştür olarak tanımlanmaktadır.²⁵ Bireylerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerinin yanında birlikte iş görme alışkanlığını kazandırılması, toplumun menfaati esas alınarak aile kurumu başta olmak üzere bütün toplumsal kurumlar arasında da işbirliğinin tesis edilmesi, topluyaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıklarının kazandırılması sosyal bütünlüştür türlerinden birisi olan fonksiyonel bütünlüştür açısından önemlidir. “Türk Milli Eğitimin Genel Amaçları”, “Türk Milli Eğitimin Genel Yapısı” ve “Türk Milli Eğitimin Temel İlkeleri” temaları altında “işbölümü” koduna ilişkin 1739 sayılı METK’nın ilgili maddelerinde fonksiyonel bütünlüştürle ilgili bir takım anlam ve ifadeler şu şekilde yer verilmiştir:

“Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütünlüklerini; İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmaktır...” (Madde 2)

“Yurdumuzun türlü yönde ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları, Hükümet ve kurumlarla da elbirliği etmek suretiyle öğretim ve araştırma konusu yaparak sonuçlarını toplumun yararlanmasına sunmak ve Hükümetçe istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek...” (Madde 35)

“Topluyaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmaktır...” (Madde 40)

“Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında işbirliği sağlanır. Bu amaçla okullarda okul-aile birlikleri kurulur. Okul-aile birlikleri, okulların eğitim ve öğretim hizmetlerine etkinlik ve verimlilik kazandırmak, okulların ve maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak üzere; aynî ve nakdî bağışları kabul edebilir, maddi katkı sağlamak amacıyla sosyal ve kültürel etkinlikler ve kampanyalar düzenleyebilir,” Madde 10)

“...çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Milli Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır.” (Madde 16)

²⁴ George Ritzer, *Sociological Theory* (New York: McGraw-Hill, 2011), 85; felsefe.gen, “Toplumsal bütünlüştür nedir-öğeleri”, erişim: 29 Nisan 2023, <https://www.felsefe.gen.tr/toplumsal-butunlesme-nedir-ogeleri>.

²⁵ İsmet Altıkardeş, *Din ve Sosyal Bütünlüştür*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 252.

Sosyal, kültürel bütünleşme açısından önemli görülen hususlardan birisi de sosyal iletişimidir. İletişimin tarihi, insanlık tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir. İnsanın toplumsal yaşamda varlığını devam ettirebilmesi için mutlaka iletişim kurması ve bu iletişimi sürdürmesi gerekmektedir. Bir arada yaşamının kaçınılmaz unsurlarından olan iletişim, bireyler arasında çeşitli farklılıklar olsun ya da olmasın yaşamın vazgeçilmez unsurlarındandır. Toplumsal iletişim, toplumu meydana getiren kişi, grup ve kurumlar arasında mesaj alışverişidir. Toplumsal iletişim, birey ve sosyal grupların varlığını sürdürebilmesinin olmazsa olmazıdır. İşlevleri açısından iletişim, genel olarak bilgilendirmeyi, yönlendirmeyi, düzenlemeyi, sosyalleşmeyi ve ikna etme yoluyla alıcının bilgi ya da davranışını etkilemeyi sağlamaktadır. Bunların yanında iletişim; toplumsal yaşamda sosyal uyumun oluşmasını ve anlamlı yapıcı sosyal ilişkilerin tesis edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca toplumsal yaşamda ortaya çıkan sorunların çözümünde ve doğru kararların alınmasında yapıcı bir iletişimin önemi büyüktür. Öte yandan yapıcı bir iletişim, toplumsal çatışmaların yönetimi, müzakere etme ve pazarlık gibi becerilerin gelişmesini sağlamaktadır. Bireyin sosyal yaşamında başarılı ve mutlu olabilmesi; etkili, yapıcı bir iletişim kurması ve sürdürmesine bağlıdır. Bu açıdan etkili ve yapıcı bir iletişimin nasıl kurulacağını bilmek ve uygulamak olumlu bir sosyal yaşam için son derece önemlidir.²⁶ Toplumdaki bireyleri bozucu, ayrıştırıcı değil de yapıcı bir kişilik ve karakterde ve bilinçte yetiştirmek sosyal, kültürel bütünleşmeyi sağlama açısından son derece önemlidir. Nitekim 1739 sayılı METK'nın ilgili maddelerinde "Türk Milli eğitimin Genel Amaçları" teması altında "yapıcılık" koduna ilişkin şu anlam ve ifadelere yer verilmiştir:

"Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek" (Madde 2), "...Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır." (Madde 2)

Sosyal, kültürel bütünleşme açısından önemli görülen diğer bir husus da sosyal sorumluluk bilincidir. Sosyal sorumluluk, bireylerin davranışlarını şekillendiren bir olgudur. Sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden bireyler, davranışlarının toplum veya çevre üzerinde olabilecek etkilerini de dikkate almaktadır. Bireylerde sorumluluk duygusunun oluşmasında birçok faktör etkili olmakla birlikte sosyalleşme ve eğitim bu noktada belirgin iki faktör olarak öne çıkmaktadır. Eğitime bağlı olarak da gerçekleşen sosyalleşme süreci; barışçı, eğitici, uyum sağlayıcı, dengeleyici, dayanışmacı, bütünleştirici özellikler taşımaktadır. Bir bireyin sosyalleşmesinden bahsederken esasen onun sos-

²⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, *Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri/Sosyal Hayatta İletişim* (Ankara: MEB Yayınları, 2014), 36; Mehmet Karaca, "Farklılaşma, bütünleşme ve Birlikte Yaşama Üzerine", *Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2012), 232.

yal uyum sağlaması veya bütünleşmesinden bahsedilmektedir. Bu manada sosyal bütünleşme, aslında sosyalleşmenin de bir yönünü oluşturmaktadır. Birey, sosyalleşme yoluyla toplumun bütün bir yaşam biçimini öğrenmekte ve bunu kendi kişiliğine de mal ederek o topluma karşı bir aidiyet duygusu geliştirebilmektedir. Dolayısıyla bireyin kendi vatanını ve milletini sevmesi, bunlara karşı sosyal sorumluluk bilinci kazanması, bu aidiyet duygusuna bağlı olarak gelişebilmektedir. Nitekim eğitimin bu noktadaki yeri ve önemi yadsınamaz bir gerçektir. Sosyalleşmenin de birer aracı olan eğitim, hem formal hem de informal boyutta sürdürülerek gerçekleştirilmektedir. Ancak bireyin formal eğitimin bireylerin sorumluluk anlayışının gelişmesinde daha etkili olduğunu söylemek mümkündür. Eğitimle bireye kazandırılacak sosyal sorumluluk bilincinin kazandırılması; toplumun menfaatlerini, refah ve mutluluğunu gözeten iyi birer vatandaş yetiştirme amacına dönüktür.²⁷ Türk milli eğitim sistemine bakıldığında bu sistem içinde yetiştirilecek bireylerin, kendi toplumuna faydalı iyi birer vatandaş olarak yetiştirilmesi için görev ve sorumluluk bilinci başta olmak üzere bunlara gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmanın temel ilke ve hedefleri arasında yer verildiği görülebilmektedir. “Türk Milli Eğitimin Amaçları” ve “Türk Milli Eğitimin Temel İlkeleri” ve Türk Milli eğitimin Genel Yapısı” temaları altında “sorumluluk bilinci” ve “iyi bir vatandaş” kodlarına ilişkin anlam ve ifadeler, 1739 sayılı METK’nın ilgili maddelerinde şu şekilde sunulmuştur:

" TürkMilliEğitimininengelamacı, TürkMilletinin bütün fertlerini; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek..."
(Madde 2)

"Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devami için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır..." (Madde 11)

"İlköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak..."
(Madde 23)

---

²⁷ Zeki Arslantürk-Tayfun Amman, *Sosyoloji* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001), 160; Mustafa Erkal, *Sosyoloji (Toplumbilim)* (İstanbul: Der Yayınları, 1997), 88; Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 103; Fazlı Ergül-Mehmet Kurtulmuş, “Sosyal Sorumluluk Anlayışının Geliştirilmesinde Toplum Hizmet Uygulamaları Dersine İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 13/49 (2014), 222-223.

Görüldüğü üzere söz konusu maddelerde geçen sosyal sorumluluk bilincini kazandırmak ve iyi bir vatandaş yetiştirmek ifadeleri sosyal, kültürel bütünleşmeyi sağlama açısından son derece anlamlı bulunmuştur.

Sosyal, kültürel bütünleşme açısından önemli görülen hususlardan birisi de insan haklarıdır. İnsan hakları, tüm insanların sadece insan olmakla sahip oldukları temel hak ve özgürlüklere işaret etmektedir. Bu haklar, etnik köken, ulus, ırk, din, dil ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm insanların yararlanabileceği haklardır. Öte yandan bu haklar, tüm insanların hak ve saygınlık açısından eşit ve özgür olarak doğduğu anlayışına dayanmaktadır.²⁸ İnsan haklarının gözetildiği bir toplumda sosyal, kültürel ve etnik kökene dayalı kimlikler üzerinde ayrıştırma, ötekileştirme gibi eylem ve düşüncelere rastlanmamaktadır. Toplumsal barış ve düzeni sağlama hususunda geliştirilen bütün strateji, uygulama ve yasalarda insan haklarının daima gözetildiğini söylemek mümkündür. Nitekim 1739 sayılı METK'nın ilgili maddesinde de, yetiştirilecek bireylerin insan haklarına saygıyı esas alacak biçimde yetiştirilmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir. "Türk Milli Eğitimin Amaçları" teması altında "insan hakları" koduna ilişkin ifade ve anlamlar şu şekilde verilmiştir:

" Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek", "Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan yurttaşlar olarak yetiştirmek..." (Madde 2)

Sosyal bütünleşmenin türlerinden birisi de mana etrafında bütünleşmedir. Sosyo-kültürel bir tamamlamayı ifade mana etrafında bütünleşme, milli ve manevi duygu ve değerler etrafında bir bütünleşmenin sağlanması durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bir toplumun dini ve kültürel değerleri mana etrafında bütünleşmede önemli unsurlardır. Bu değerler sayesinde özde, kalıcı bir bütünleşme sağlanabilir. Bu değerler etrafında meydana getirilen bu bütünleşme hali, madde ve menfaati aşan bir boyuta sahiptir. Daha çok içten gelen bir gücün tetiklenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Çünkü bir toplumun ortak inanç ve kültürel değerleri söz konusu toplumda ortak his ve heyecanlar meydana getirmektedir. Bu ortak his ve heyecanlar bireyde meydana gelen içten gelen gücü de beslemektedir.²⁹ Nitekim Joseph H. Fichtner, bir toplumda kültür başta olmak üzere manevi

²⁸ tr.wikipedia, "İnsan Hakları", erişim: 29 Nisan 2023, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_haklar%C4%B1.

²⁹ İsmet Altıkardeş, *Din Sosyalleşme ve Hoşgörü*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 32; felsefe.gen, "Toplumsal-bütünleşme-nedir-öğeleri-nelerdir", erişim: 6 Nisan 2021, <https://www.felsefe.gen.tr> (Özcan Güngör, "Kur'an'da Sosyal Bütünleşme", *Diyanet İlmî Dergi* 43/ 2 (2007), 176.

değerler düzeyinde bir bütünleşmenin bulunmaması o toplumun karşılaşabileceği en ciddi problem olduğunu³⁰ ifade etmiştir. Öte yandan Pitirim A. Sorokin, mana etrafında bütünleşmenin en yüksek bütünleşme şekli olduğunu³¹ belirtmiştir. Manevi bütünleşmenin sağlanmasında eğitim, önemli bir rol üslenmektedir. Eğitime sosyalleştirici bir görevi olduğu bilinmektedir. Sosyalleşme ya da sosyalleştirme, bireyin topluma uyum sağlaması, düşünceden davranışa kadar toplumun bütün değer yargılarını, yaşam tarzını öğrenerek bunları kendine mal etmesi ya da içselleştirmesi süreci olarak da anlaşılmaktadır. Bu açıdan manevi bütünleşmede etkili olan toplumsal değer tutum, norm, alışkanlıkların bireylere kazandırılması, bireylerin kendilerini bütünü bir parçası olarak hissetmeleri ya da bir arada yaşayabilme becerisi kazanmaları eğitim sayesinde gerçekleştirilebilmektedir.³² Nitekim 1739 METK’da yer alan bazı Türk Milli Eğitimin genel yapısı, amaçları, temel ilkelerine ilişkin bazı maddelerde manevi bütünleşmeyle ilgili bir takım anlam ve ifadelere yer verildiği göze çarpmaktadır. Mesela “Türk Milli Eğitimin Amaçları” teması altında “Milli ve Manevi Değerler” koduna ilişkin “*Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek*” (Madde 2) ifadesi yer almaktadır. Öte yandan “Türk Milli Eğitimin Temel ilkeleri” teması altında ise, “manevi değerler”, “milli kültür ve ahlak” kodlarına dair

"Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir." (Madde 10), "Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır." (Madde 11) ifade ve anlamlara yer verilmiştir. Bunun yanında “Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısı” atında da, “Milli ve Manevi Kültür”, “Milli Ahlak” kodlarına ilişkin ise; "...milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapma..." (Madde 40), "Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirme..." (Madde 23) anlam ve ifadelerin ilgili maddelerde sunulduğu göze çarpmaktadır.

³⁰ Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, 203.

³¹ Amiran K. Bilgeseven, *Eğitim Sosyolojisi: Kavramlar, Teoriler, Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları*, (İstanbul: Türk dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1987), 152-153.

³² Arslantürk-Amman, *Sosyoloji*, 160; Erkal, *Sosyoloji*, 88; Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 103; Peter Lee Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun (İstanbul: İnsan Yayınları, 1993), 43; Mehmet Karaca, “Farklılaşma, bütünleşme ve Birlikte Yaşama Üzerine”, *Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2012), 229.

Sosyal ve kültürel bütünleşmede sosyal uyum ve sosyal düzen kavramları önemli bir yer tutmaktadır. İnsan, biyolojik, psikolojik bir varlık olmasının yanında bir toplum içinde doğup büyümesi ve gelişmesine bağlı olarak sosyal, kültürel bir varlık olma özelliği de kazanmıştır. Toplum içinde yaşayan bir varlık olarak idealize edilen bireyin değeri belirlenirken topluma kattığı değer ya da fayda göz önüne alınmaktadır. Bu açıdan toplumlar, kendi bireylerinin yeteneklerini toplumsal yaşamın damgasını taşımasını içeren bir temel üzerinde şekillendirme amacını gözettilerini söylebilir. Bireyin düşünce ve davranışlarının toplumun beklentisine yanıt verecek nitelik taşıması ve buna göre şekillendirilmesi gerektiği düşüncesi³³ akla sosyal uyum kavramını getirmektedir. Sosyal uyum en genel anlamıyla insanların, içinde yaşadıkları toplumdaki diğer bireylerle birlikte yaşama hususunda hissiyatları, birbirlerine saygı gösterip göstermedikleri, güvenli ve içten bir çevrede yaşadıklarını ne düzeyde hissettikleri üzerinden değerlendirilen bir kavramdır.³⁴ Öte yandan bu kavram, daha çok göçmen ya da mültecilerin sosyal, kültürel ve ekonomik olarak topluma dâhil edilerek güven ve aidiyet duygusu geliştirebilmesi, kültürlerarası etkileşimin güçlendirilmesi, toplumsal diyalog çerçevesinde farklılıkların karşılıklı tanınması ve bir arada yaşamın desteklenmesi³⁵ anlamında kullanımı yaygındır. Sosyal uyum, sosyalleşme ve sosyalleşmenin bir yönünü oluşturan sosyal, kültürel bütünleşme tanımlarında ön plana çıkan bir kavramdır. Barışçı, eğitici, uyum sağlayıcı, dengeleyici, dayanışmacı, bütünleştirici gibi farklı anlam manzaraları ortaya koyan sosyalleşmeyle aslında bireyin sosyal bünyeye adapte olması, uyum sağlaması veya bütünleşmesinden bahsedilmektedir. Bu açıdan sosyal bütünleşme, aslında sosyalleşmenin de bir yönünü teşkil etmektedir. Sosyalleşen birey, içinde doğup büyüdüğü toplumun bütün bir yaşama biçimini öğrenmekte ve bunları kişiliğine mal ederek o topluma karşı bir aidiyet duygusu besleyebilmektedir. Başka açıdan sosyalleşme sayesinde birey, toplumun kültürüyle bütünleşerek mensup olduğu topluma sosyal uyumunu gerçekleştirebilmektedir. Aynı zamanda sosyalleşen birey, toplum içindeki farklılıklarla birlikte/bir arada yaşayabilmesinde ihtiyaç duyacağı temel kodları da bu sayede kazanabilmektedir.³⁶ Sosyal uyumun gerçekleştiği toplumlarda ise toplumsal düzenin hâkimiyeti kolaylaşmaktadır.

Türk milli eğitim sisteminin genel yapısı, temel hedef ve ilkelerine bakıldığında bireylere; sosyal, kültürel alan başta olmak üzere her türlü alanda çağın gerektirdiği gelişmeler dikkate alınarak bu gelişmelere uyum sağlayıcı eğitim imkânları hazırlamak, onları geliştirmek ve bunlara toplu

³³ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Kamuran Şipal, (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 53-55.

³⁴ Cemre Bolgün, "Sosyal Uyum: Kavramsal Bir Çerçeve", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2020), 171.

³⁵ <https://sgdd.org.tr/calisma-alarimiz/sosyal-uyum/> Erişim Tarihi: 22.03. 2023

³⁶ Erkal, *Sosyoloji*, 87-89; Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 102-103.

yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmanın ön planda tutulduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan toplumsal düzenin sağlanması noktasında bireylerin sosyal, kültürel hayata uyumlarını gerçekleştirmenin yanında bireylere sahip olmaları gereken demokrasi bilincini, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunu ve manevi değerlere saygıyı da eğitim vasıtasıyla kazandırmanın da hedeflendiğinin altını çizmek gerekir. Nitekim bu durum, "Türk Milli Eğitimin Temel ilkeleri" ve "Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısı" temalarında "sosyal uyum", "ortak bir yetişme alanı oluşturma" ve "sosyal düzen" kodlarına ilişkin 1739 sayılı METK'nın ilgili maddelerinde şu şekilde yer almaktadır:

"Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir." (Madde 9)

"Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır." (Madde 11)

"Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır." (Madde 23)

"Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yüksek öğretime veya hem mesleğe hem de yüksek öğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır." (Madde 28)

"Yaygın eğitimin özel amacı, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgüneğitim sisteminde hiç girmemiş yahut, herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademeden çıkmış vatandaşlara, örgüneğitimin yanındaveyadışında (...), çağımızın bilimsel, teknolojik, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkanları hazırlamak ve toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmaktır." (Madde 40)

Dolayısıyla 1739 sayılı METK'da yer alan bu gibi anlam ve ifadeler, sosyal, kültürel bütünleşme açısından önemli bulunmuştur.

Sonuç

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak durum çalışmasıyla desenlenen bu çalışmada 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu maddelerinin sosyal, kültürel bütünleşme bağlamında yapılan içerik analizlerinde toplumsal barış, huzur ve mutluluk, milli birlik ve bütünlük, vatan ve millet sevgisi, sosyal uyum, sosyal düzen, eşitlik, işbölümü, sosyal, kültürel sorunlara duyarlılık, sosyal ve kültürel kalkınma, iyi bir vatandaş, ortak bir yetişme alanı oluşturma, okul, aile işbölümü, sosyal düzeni bozu-

cu siyasi ve ideolojik düşünceleri önleme, milli kültür ve ahlak, yapıcılık, görev ve sorumluluk bilinci, insan hakları, milli ve manevi değerler gibi bir takım birleştirici, bütünleştirici kavram ve anlamların ön planda tutulduğu ve bunlar üzerinden sosyal, kültürel bütünleşme vurgularının yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca ilgili maddelerde eğitim vasıtasıyla yetiştirilecek bireylerde sosyal ilgiyi uyandıracak, sosyalleşmeyi sağlayacak, kolektif bir bilinç oluşturacak nitelikte bazı ilke ve mesajlar ön plana çıkarılmıştır. 1739 Milli Eğitim Temel Kanununa bakıldığında bireylere; sosyal, kültürel alan başta olmak üzere her türlü alanda çağın gerektirdiği gelişmeler dikkate alınarak bu gelişmelere uyum sağlayıcı eğitim imkânlarının hazırlanması, toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırılması hedeflerinin ön plana çıkarıldığı görülebilir. Öte yandan toplumsal düzenin sağlanması noktasında bireylerin sosyal, kültürel hayata uyumlarını gerçekleştirmenin yanında bireylere sahip olmaları gereken demokrasi bilincini, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunu ve manevi değerlere saygının kazandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında Manevi bütünleşmede etkili olan toplumsal değer tutum, norm, alışkanlıkların bireylere kazandırılması, bireylerin kendilerini bütünü bir parçası olarak hissetmeleri ya da bir arada yaşayabilme becerisi kazanmalarını, toplumun menfaatini ön planda tutacak bir bilince ulaşmalarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Ayrıca toplumu oluşturan farklı unsurlar arasında ortak bir duyguyu yakalamayı, paylaşmayı, ayrıştırıcılıktan ziyade bütünleşmeyi gerektirecek değer ve unsurlara ağırlık verilmesi gerektiği, birlik ve bütünlüğü sağlam olan, ortak bir kültür ve değerle yetişmiş, hoşgörüyü benimsemiş, sosyal iletişimi güçlü, toplumun sorunlarına duyarlı olan, buna göre çözüm yolları geliştiren bireyler yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öte yandan Milli birlik ve bütünlük esas alınarak toplumun bireyelerine maddi ve manevi kültürün gerektirdiği bilgi, düşünce ve davranışları kazandırmak ve sosyal ve kültürel kalkınmayı bu temelde sağlamanın esas alındığını belirtmek gerekir.

Kaynakça

- Adler, Alfred. *İnsanı Tanıma Sanatı*. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Altıkardeş, İsmet. *Din Sosyalleşme ve Hoşgörü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Altıkardeş, İsmet. *Din ve Sosyal Bütünleşme*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Arslantürk, Zeki – Amman, Tayfun. *Sosyoloji*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001.
- Arslantürk, Zeki– Arslantürk, E. Hamit. *Uygulamalı Sosyal Araştırma*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010.
- Ayaz, Orhan. *Türk Dini Düşüncesinde Modern Siyasi Kavramların Dönüşümü (Özgürlük, Eşitlik, Cumhuriyet, Demokrasi, Millet)*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2021.
- Berger, Peter Lee. *Dinin Sosyal Gerçekliği*. Çev. Ali Coşkun. İstanbul: İnsan Yayınları, 1993.
- Bilgeseven, AmiranKurtkan. *Eğitim Sosyolojisi: Kavramlar, Teoriler, :Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esaslar*. İstanbul: Türk dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1987.
- Bilgeseven, AmiranKurtkan. "Kalkınma ve Kültür İlişkisi". *IstanbulJournal of SociologicalStudies* 0/23 (1991), 1.
- Bolgün, Cemre. "Sosyal Uyum: Kavramsal Bir Çerçeve". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2020), 171-190.
- Büyükoztürk, Şener. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2013.
- Coşkun, Ali. "Sosyal Bütünleşme/Sosyal Çözülme ve Din". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 13 (2004), 111-115.
- Devlet Planlama Teşkilatı. *Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Milli Kültür*. Ankara: DPT, 1984.
- Eliot, Thomas Stearns. *Kültür Üzerine Düşünceler*. Çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Ergül, Fazlı – Kurtulmuş, Mehmet. "Sosyal Sorumluluk Anlayışının Geliştirilmesinde Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 13/49 (2014), 221-232.
- Erkal, Mustafa. *Sosyoloji (Toplumbilim)*. İstanbul: Der Yayınları, 1997.
- felsefe.gen, "Toplumsal bütünleşme nedir-öğeleri", erişim: 29 Nisan 2023,

<https://www.felsefe.gen.tr/toplumsal-butunlesme-nedir-ogeleri>.

felsefe.gen, “Toplumsal-bütünleşme-nedir-öğeleri-nelerdir”, erişim:6 Nisan 2021,
<https://www.felsefe.gen.tr>

Fichter, Joseph. *Sosyoloji Nedir?*. Çev. Nilgün Çelebi. Ankara: Atilla Yayınları, 2001.

Güngör, Özcan. “Kur’an’da Sosyal Bütünleşme”. *Diyanet İlmî Dergi* 43/ 2 (2007), 173-190.

Güven, Sami. *Toplumbilim*. Bursa: Ezgi Yayınları, 1999.

<https://sgdd.org.tr/calisma-alanlarimiz/sosyal-uyum/> Erişim Tarihi: 22.03. 2023

Karaca, Mehmet. “Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşama Üzerine”. *Diyanet İlmî Dergi* 18 (2012), 226-238.

Karadenizsiad, sosyal kalkınma, erişim: 29 nisan 2023,
<http://karadenizsiad.org.tr/Kurumsal/sosyalkalkinma/6.html#:~:text=%C3%9Cİkenin%20ekonomik%2C%20toplumsal%2C%20siyasal%20yap%C4%B1lar%C4%B1n%C4%B1n,Sosyal%20Kalk%C4%B1nma%20Nedir%3F>.

Karlı, Bahset. *Din ve Sosyal Bütünleşme: Farklılık ve Birlikte Yaşama (Göksün Örneği)* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Kasapoğlu, Abdurrahman. “Kur’an’a Göre Dinin Toplumsal Bütünleşmedeki Rolü”. *Hikmet Yurdu Düşünce -Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 9/17 (2016), 21-116.

Kongar, Emre. *Kültür Üzerine*. İstanbul: Remzi Yayınları, 2017.

MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları, 2018.

MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları, 2018.

MEB. *Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri/Sosyal Hayatta İletişim*. Ankara: MEB Yayınları, 2014.

MEB. *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları, 2018.

MEB. *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları, 2019.

- Millî Eğitim Temel Kanunu (METK), Resmî Gazete 14574 (24 Haziran 1973), Kanun No. 1739.
- Öcal, Mustafa. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- Ritzer, George. *Sociological Theory*. New York: McGraw-Hill, 2011.
- Schnapper, Dominique. *Sosyoloji Düşüncesinin Özündeki İle İlişki*. Çev. Ayşegül Sönmezay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Şahin, Kenan. *Bütünleşme, Milliyetçilik ve Avrupa'da Ulus-üstü Yapılanma*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Taylor, Edward Burnett. *Primitive Culture*. London: 1871.
- Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.
- tr.wikipedia, "İnsan Hakları", erişim: 29 Nisan 2023, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_haklar%C4%B1.
- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişimleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1994.
- Türkkahraman, Mimar-Tutar, Hüseyin. "Sosyal Değişme, Bütünleşme Ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür Ve Anlayışların Yeri Ve Önemi". *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 1/1 (2009), 1-16.
- Uygur, Mermi. *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Wallace, Ruth A. - Wolf, Alison. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Genişletilmesi*. Çev. M. Rami ayas, Leyla Elburuz. Ankara: Doğubatı Yayınları, 2012.
- Yıldırım, Ali- Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.